

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การจัดการน้ำเพื่อการทำนาหว่านน้ำตามของชาวนาในพื้นที่ชลประทาน
ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
ชื่อและนามสกุล นายวีรธรรม ชูใจ
แขนงวิชา การจัดการการเกษตร
สาขาวิชา เกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร. พงศ์พันธุ์ เขียวหิรัญ
2. รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2555

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์สมศักดิ์ พิริโยธา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. พงศ์พันธุ์ เขียวหิรัญ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน)

..... ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ ศรีพหล)

๗๒

ชื่อวิทยานิพนธ์ การจัดการน้ำเพื่อการทำนาค่าน้ำดื่มของชาวนาในพื้นที่ชลประทานตำบลคอนเจดีย์
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้วิจัย นายวีรธรรม ชูใจ รหัสนักศึกษา 2539000386

ปริญญา เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากรเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. พงศ์พันธุ์ เขียวศิริ (2) รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน
ปีการศึกษา 2555

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพสังคมและเศรษฐกิจของชาวนา 2) การใช้น้ำและปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนา 3) ผลกระทบและพฤติกรรมการณ์ใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนา และ 4) ประโยชน์ ข้อเสนอแนะและแนวทางการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการทำนา

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนพืชเศรษฐกิจ (ข้าว) กรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2554 ในพื้นที่ชลประทาน ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 914 ราย เลือกตัวอย่างโดยใช้การสุ่มอย่างง่ายที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้กลุ่มตัวอย่าง 278 ราย เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล คือแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) ชาวนาที่ให้ข้อมูล ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 50.98 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา มีรายได้จากการขายข้าวและมีเงินทุนที่ใช้ทำนาในรอบปีที่ผ่านมา 50,000 บาทขึ้นไป ส่วนใหญ่มีหนี้สิน ทำนา 2 ครั้งต่อปี มีพื้นที่นาเฉลี่ย 18 ไร่และเป็นของตนเอง 2) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่ม อยู่บริเวณปลายคูส่งน้ำและรับน้ำจากนาข้างเคียง มีปัญหาด้านการใช้น้ำและความต้องการในเรื่องการจัดสรรน้ำไม่ตรงตามกำหนดเวลา ปริมาณน้ำที่ได้รับไม่เพียงพอและการจัดสรรน้ำไม่สอดคล้องกับการเจริญเติบโตของข้าว มีปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกผู้ใช้น้ำในเรื่องความเห็นแก่ตัวในการใช้น้ำ 3) สภาพพื้นที่และคูส่งน้ำบางช่วงคันเงิน ชำรุด พฤติกรรมการณ์ใช้น้ำอย่างอิสระเสรีทำให้มีการปลูกข้าวไม่พร้อมกัน จึงส่งผลกระทบให้เกิดการแย่งชิงน้ำ การละเมิดสิทธิ์ การทำลายบานประตูเปิดปิดน้ำ 4) การจัดการทรัพยากรน้ำก่อให้เกิดผลประโยชน์โดยรวมต่อครอบครัว อาชีพ สิ่งแวดล้อมและชุมชน ชาวนาต้องการให้มีฐานข้อมูลทรัพยากรน้ำ จัดตั้งองค์กรจัดการทรัพยากรน้ำ แผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และกำหนดข้อตกลง กฎกติกา กฎระเบียบการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ และมีข้อเสนอแนะให้เริ่มทำนาพร้อมเพรียงกัน ต้องการให้สำนักชลประทานจัดสรรน้ำอย่างมีระบบแบบแผนและเพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้น้ำ

คำสำคัญ การจัดการน้ำ ชาวนา นาน้ำดื่ม จังหวัดกาญจนบุรี

Thesis title: Water Management for Broadcasting Paddy Rice Fields by Rice Farmers in Irrigated Area of Don Chedi Sub-District, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province

Researcher: Mr. Weeratam Choojai; **ID:** 2539000386;

Degree: Master of Agriculture (Agricultural Resources Management);

Thesis advisors: (1) Dr. Pongpan Thienhirun, Associate Professor;
(2) Bumpen Keowan, Associate Professor; **Academic year:** 2012

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) the social and economic status of farmers in the study area; 2) their water utilization and irrigation problems; 3) the impact and farmer behavior on irrigation water utilization; and 4) usefulness, suggestions, and guidelines of water management for rice farming.

The research population for this research was 914 farmers in the irrigated area of Don Chedi Sub-District, Phanom Thuan District, Kanchanaburi Province who were registered as economic plant (rice) producers with the Department of Agricultural Extension in 2011. Random sampling at 95% confidence level was used to obtain a sample size of 278 farmers for the study. Data were collected by using a questionnaire, then statistically analyzed using computer software to find frequency, percentage, minimum and maximum values, mean and standard deviation.

The results showed that 1) the majority of the sample farmers were women with an age mean of 50.98 years and finished primary education, whose main income was from selling rice and who invested capital of an average of 50,000 baht and above in farming expenses in the previous year. Most of them had debts, grew 2 crops of rice per year, and owned their land on average 18 *rai* (2.88 hectares). 2) Their lands were in a lowland area at the end of a canal. Their main water problems were that sufficient quantities of water were not available at the times when they were most needed for the growth stages of the rice crop. There were conflicts with other water users over selfish use of water, competition for water when farmers' planting times differences. 3) There were intentional damage to canals and water gates, and shallowness of the canals in some places. 4) Water management had a positive effect on families, work, community and environment. Farmers wanted a water source database, water management organization, water management planning, and an agreement with rules and regulations for local water management. Farmers suggested that they should coordinate to all plant at the same time, and that the Office of Irrigation should distribute sufficient amounts of water in a more systematic way.

Keywords: Water management, Farmer, Broadcasting paddy rice field, Kanchanaburi Province

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความรู้ความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก
รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์พันธุ์ เจริญทรัพย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ
เจียวหวาน ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาใช้เวลาในการให้ความรู้ แนวคิด คำปรึกษา
พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ และติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมานับตั้งแต่เริ่มต้น
จนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้
ผู้วิจัยยังได้รับความอนุเคราะห์จากท่านอาจารย์สมศักดิ์ พิริยโยธา ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการจัดการ
ทรัพยากรชายฝั่งและป่าชายเลน กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
ที่ได้กรุณาให้แนวคิดและคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับการสนับสนุนกำลังใจและการช่วยเหลือจากครอบครัว เพื่อน
นักศึกษา เพื่อนร่วมงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่าน ซึ่งผู้วิจัยถือว่า
ค่ายิ่งต่อการนำไปสู่ความสำเร็จ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา
และเป็นแนวทางให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปพัฒนาและปรับปรุงการบริหารจัดการน้ำชลประทาน
เพื่อการทำนาให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของชาวนาในพื้นที่ ให้เกิดประสิทธิผล
และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น คุณค่าและความดีอันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ บิดา
มารดา ครูอาจารย์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

วิรัชธรรม ชูใจ

พฤศจิกายน 2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
กรอบแนวคิดการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
ความหมายของการชลประทาน	6
สภาพทั่วไปของตำบลคอนเจดีย์	7
สภาพทั่วไปของสำนักชลประทานที่ 13 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพนมทวน	16
การทำนาหว่านน้ำตม	23
การใช้น้ำชลประทาน	23
สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน	27
กฎหมายชลประทานในทางปฏิบัติ	30
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	40
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	40
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	42
การเก็บรวบรวมข้อมูล	43
การวิเคราะห์ข้อมูล	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	46
ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวนาและผู้นำชุมชนในพื้นที่ ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	46
ตอนที่ 2 การใช้น้ำและปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนาหว่านน้ำตม ของชาวนาในพื้นที่ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	52
ตอนที่ 3 ผลกระทบและพฤติกรรมการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนาของชาวนา ในพื้นที่ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	56
ตอนที่ 4 ประโยชน์ ข้อเสนอแนะและแนวทางการจัดการน้ำชลประทาน เพื่อการทำนาหว่านน้ำตมของชาวนาในพื้นที่ตำบลคอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี	60
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	64
สรุปการวิจัย	64
อภิปรายผล	69
ข้อเสนอแนะ	74
บรรณานุกรม	77
ภาคผนวก	82
แบบสอบถาม	83
ประวัติผู้วิจัย	93

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่ความเหมาะสม ของดินกับพืชเศรษฐกิจ.....	10
ตารางที่ 2.2	ข้อมูลการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ.....	12
ตารางที่ 2.3	ปฏิทินการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ.....	13
ตารางที่ 2.4	สิทธิการถือครองที่ดินทำกินโดยเฉลี่ย.....	14
ตารางที่ 2.5	จำนวนประชากรและครัวเรือน ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.....	15
ตารางที่ 2.6	พื้นที่การส่งน้ำ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3.....	20
ตารางที่ 3.1	จำนวนชาวนาที่ปลูกข้าวจำแนกตามหมู่บ้าน.....	40
ตารางที่ 3.2	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	42
ตารางที่ 4.1	เพศ อายุ ระดับการศึกษา ของชาวนาในพื้นที่ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.....	47
ตารางที่ 4.2	สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.....	51
ตารางที่ 4.3	ปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนา ด้านการใช้น้ำและความต้องการ น้ำชลประทาน.....	53
ตารางที่ 4.4	ปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนา ด้านความขัดแย้งของสมาชิกผู้ใช้น้ำ.....	53
ตารางที่ 4.5	ปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนา ด้านสภาพพื้นที่และคูส่งน้ำ.....	54
ตารางที่ 4.6	ผลกระทบการใช้น้ำชลประทานเพื่อการทำนา.....	57
ตารางที่ 4.7	พฤติกรรมการใช้น้ำชลประทาน.....	57
ตารางที่ 4.8	ประโยชน์ที่คิดว่าจะได้รับจากการจัดการทรัพยากรน้ำ.....	60
ตารางที่ 4.9	ระดับความคิดเห็นของชาวนาเกี่ยวกับวิธีการและเครื่องมือในการจัดการน้ำ เพื่อการทำนาในพื้นที่.....	61

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลคอนเจดีย์.....	9
ภาพที่ 2.2 ผังแสดงการเดินทางของน้ำลุ่มแม่น้ำแม่กลอง	17
ภาพที่ 2.3 โชนพื้นที่การส่งน้ำ ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 3	22
ภาพที่ 2.4 โครงสร้างของการบริหารสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ.....	24
ภาพที่ 4.1 โครงสร้างการบริหารน้ำของกลุ่มชาวนาในพื้นที่ตำบลคอนเจดีย์.....	55
ภาพที่ 4.2 แผนผังแสดงตำแหน่งแปลงนาที่ได้รับน้ำจากคูส่งน้ำ.....	56

